

letters

Louise Antony

Professor

Department of Philosophy, College of Humanities & Fine Arts
UMassAmherst

176

I don't believe that there is such a thing as "feminist methodology." Scholars and scientists with a feminist *perspective* have certainly made profound contributions to both science and to philosophy, in many cases by exposing male biases in the conduct and the content of these fields. In philosophy, scholars who bring a feminist perspective to their work will, in many cases, ask different research questions than nonfeminists, will pursue different goals, and will be more attentive to unchallenged but questionable background assumptions than researchers who fail to question the social status quo. (And what I say goes equally for those who bring any critical, progressive perspective their work - anti-racists, socialists, etc.) They will certainly challenge dogma that involves male bias - such as Aristotle's notorious claim that women's faculty of reason "lacks authority", or Kant's claim that women's understanding is merely "beautiful" rather than sublime, like men's. But I think feminist philosophers, in exposing and challenging and pursuing new questions, utilize the same philosophical methods that have always characterized the field. Where there are methodological debates in philosophy - such as whether philosophy is or ought to be constrained by empirical research, whether reliance on intuitions and thought experiments is legitimate, or whether phenomenological introspection can yield objective knowledge - you will find feminists on both sides. I just don't think that feminism entails anything about these issues.

Science has, for most of its history, ignored the interests of women, and indeed, the interests of people in all oppressed groups, frequently rights. One egregious example that is currently getting attention is the case of Dr. J. Marion Sims, who in the 19th century in the U.S. experimented in the surgical repair of fistulas on unanesthetized enslaved black women. Feminist scientists, historians, sociologists and philosophers have brought to light many such outrages, and have designed and worked hard to implement reforms, including the extension of intellectual opportunity to women and to all neglected people. But I see this important work as addressing problems that stem from the way science is institutionalized in a world of rampant inequality, and not from the methodology of science itself. (The social sciences constitute an exception, since the

methodologies in these fields are more unsettled and contested than in the natural sciences.)

Many feminist philosophers disagree with me about all this. Some say, for example, that traditional philosophy is too individualistic, and that theories of mind, language and knowledge should be social. But I consider such claims to be substantive philosophical positions that have nothing inherently to do with feminism. I think it would be a terrible thing if it turned out that a critique of male privilege depended on the question how mental states ought to be individuated. I think that feminist values and doctrines are independent of such questions. In any case, I'm always happy to argue things out. That's what we do in philosophy.

Martyn Hammersley

Emeritus Professor

Faculty of Wellbeing, Education & Language Studies

The Open University

178

There are assumptions built into the question of whether feminist methodology should be adopted, and some of these raise problems.

A first one is: What is feminism? There are different varieties of this political ideology: liberal, radical, and socialist versions are often distinguished. And these carry rather different implications for social research.

Secondly, it needs to be asked: Is there a feminist methodology and if so what is it? This has been questioned by some feminists. However, there are certainly ideas deriving from feminism that have implications for how science and philosophy should be carried out. One is that girls and women, and distinctive issues of concern to them, should be a focus of inquiry, given that they have previously been neglected or viewed through a distorting lens. A second idea is that the goal should be to emancipate women from patriarchy, rather than simply to produce knowledge, even about the oppression of women. A third implication, specifically relevant to social science, is that research should be non-hierarchical, with the people studied participating in research decisions.

The question, then, is whether these implications drawn from feminism should be adopted by philosophers and scientists. The fact that I am a man may be thought immediately to discredit my answer to this question. I do not believe that this reaction is justified, but, needless to say, my response should be subjected to scrutiny like any other.

My answer will be mainly concerned with social science, since that is my field. It is certainly true that, until the rise of second-wave feminism, there was a failure to focus sufficiently on the study of women and girls and distinctive issues relating to them. So, the influence of feminism has been beneficial in this respect. I am sure that it is also the case that the increasing number of female researchers has provided a broader understanding of social life. Furthermore, there may still be some distance to go in these directions.

Turning to the second implication I mentioned, I do not believe that the goal of research should be the emancipation of women, any more than it should be the overthrow of capitalism, or the ending of racism. These laudable interests can legitimately shape the research agenda, but the only justifiable goal of research, and of inquiry more generally, can be to produce knowledge – albeit knowledge that is relevant to human concerns. To adopt any goal other than this as a researcher is to increase the risk of bias, and to claim that science and philosophy can do more than they can reasonably claim to do.

Finally, the idea that researchers and researched should participate equally in the research process, a principle first introduced by feminists but later adopted for example in relation to researching children and people with disabilities, is misconceived. It is crucial that the researcher is as free as possible to decide how best to carry out the inquiry, within ethical constraints, and he or she should be held responsible for how well it is carried out, and for whether it has been done in a way that is ethically acceptable.

In summary, then, my answer to the question is that feminism is an important source of ideas for science and philosophy, but there is no single feminist methodology, and some of the ideas put forward under this heading are damaging to research.¹

1 Hammersley, M. (1992) 'On feminist methodology', *Sociology*, 26, 2, pp187-206

Δήμητρα Τζανάκη

Μεταδιδακτορική ερευνήτρια

Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

180

Η συζήτηση για την υιοθέτηση και αξιοποίηση των προσεγγίσεων της φεμινιστικής μεθοδολογίας στις επιστήμες και τη φιλοσοφία σχετίζεται με μια ριζική αναθεώρηση των εννοιών της αλήθειας, της εξουσίας και της ανθρώπινης υποκειμενικότητας. Κατά κάποιον τρόπο αυτό ήταν και το επίδικο τόσο στο «πρώτο» όσο και στο «δεύτερο κύμα» της φεμινιστικής σκέψης, καθώς οι εκπρόσωποί τους επιδόθηκαν στην αναζήτηση και ανάλυση ερμηνειών για τη γυναικεία υποτέλεια. Η φεμινιστική θεωρία, με τις όποιες θεμελιακές διαφορές ανάμεσα στο «πρώτο» και στο «δεύτερο κύμα» που εδραίωσε τις οικουμενικές θεωρήσεις μιας φαντασιακής «γυναικείας αδελφότητας», ανατράπηκε τη δεκαετία του 1980 από την αφροαμερικανική και την λεσβιακή φεμινιστική κριτική. Η ανάδειξη πολιτισμικών, ταξικών, κοινωνικών και εθνοτικών κατατμήσεων οδήγησε, παρά τις όποιες ενστάσεις, σταδιακά στη θεωρία του κοινωνικού φύλου ως κοινωνική προέκταση του βιολογικού και άρχισε να πρωτοστατεί ως κριτικός αντίλογος στη φεμινιστική θεωρία. Από τα τέλη της δεκαετίας του 1990, το «τρίτο κύμα» της φεμινιστικής θεωρίας με εμβληματικό έργο την *Αναταραχή Φύλου: Ο Φεμινισμός και η Ανατροπή της Ταυτότητας*, της φεμινίστριας θεωρητικού Judith Butler, ξεκινά από μια κριτική ανάγνωση του θεωρητικού δεδομένου της ταυτότητας του φύλου ως νόρμα, θέτοντας την ίδια την ταυτότητα υπό κριτική διερώτηση. Στον απόηχο της θεωρητικής κριτικής σκέψης των Gilles Deleuze, Felix Guattari, Jacques Derrida και ιδιαιτέρως του Michel Foucault, ο οποίος ανέδειξε τις εξουσιαστικές σχέσεις στο μικροεπίπεδο της καθημερινότητας και εντός των οποίων ο επιστημονικός λόγος αξιοποιείται ως ιδεολογικό εργαλείο της κυρίαρχης τάξης, η φεμινιστική μεθοδολογία, επιχειρεί μια κριτική θεώρηση των μηχανισμών εξουσίας από τα «κάτω», αναζητώντας μία γενεαλογική κριτική των όρων που καθυπόταξαν την ζωή εντός των ορίων μιας συγκεκριμένης ταυτότητας. Οι φεμινιστικές μεθοδολογίες, αντιρατσιστική, αντισεξιστική, αντι-αποικιακή, αντικαπιταλιστική, αντιεθνικιστική, μαρξιστική, κούιρ και όχι στον ενικό αριθμό επομένως, εμπλέκονται κριτικά τόσο στην επιστημονική όσο και στη φιλοσοφική σκέψη· αφορούν τις πολυσχιδείς όψεις της ίδιας της ερμηνείας του φύλου, ως κορμού θεωρίας που αναδεικνύει, τόσο στη φιλοσοφία όσο και στις επιστήμες, αυτό που προβάλλεται και νοείται ως αλήθεια, γνώση και εξουσία στη νεωτερικότητα και τους όρους κυριαρχίας αυτών που στοιχειοθετούν την αλήθεια του φύλου. Το φύλο, όπως το αντιλαμβανόμαστε στις μέρες μας, με έμφαση

στο μότο ένα σώμα-ένα φύλο, δεν υπήρχε πριν την κανονιστική-κατασταλτική πραγμάτευση από την επιστήμη ως καθεστώς αλήθειας μιας επιβεβλημένης νόρμας. Αυτό στην πραγματικότητα ισοδυναμούσε με την εδραίωση της θεσμικής υπόστασης των δύο φύλων, την πολιτική και κοινωνική θανάτωση της ανδρόγυνης/γύνανδρης ζωής και τέλος την απαγόρευση του έμφυλου αυτοπροσδιορισμού, με κυρώσεις σε όποια ζωή αρνιόταν να υποταχτεί σε αυτή την νόρμα. Από τα τέλη της δεκαετίας του 2010, η μεταδομιστική φεμινιστική θεωρία άσκησε κριτική στη μεταφυσική αφήγηση του βιοιατρικού λόγου, που εμφανιζόταν ουδέτερος και απόλυτα αληθής, ενώ στην ουσία είχε δημιουργήσει το νεωτερικό φύλο ως εργαλείο της πατριαρχικής κοινωνίας. Ο βιοιατρικός λόγος, πατριαρχικός και μονομερής, δόμησε την έννοια του κοινωνικού φύλου, μετά το 1950, εγκλωβίζοντας και αναπαράγοντας ένα πατριαρχικό κανονιστικό πλαίσιο γνώσης, υπό καθεστώς συνεχούς διαμόρφωσης, όπως αναδεικνύεται από τη Jemina Repo. Σε αυτό το πλαίσιο διαμορφώνεται η βιοπολιτική του φύλου εντός κυρίαρχων καθεστώτων γνώσης/εξουσίας, και παράγει και αναπαράγει διαρκώς τον μύθο της αλήθειας του κυρίαρχου υποκειμένου. Παράλληλα ζητήματα αναστροφής του φύλου των διεμφυλικών και διαφυλικών υποκειμένων, όπως καυστικά διαπιστώνει η Repo, υποδηλώνουν ότι η ζωή είναι ανύπαρκτη χωρίς την αλήθεια του ειδικού. Το φύλο, ως εκ τούτου, αποτελεί θεμελιώδες τμήμα της ίδιας της αλήθειας, της ελευθερίας και του τι τελικά ερμηνεύεται ως υποκείμενο στη μετά-νεωτερικότητα και ως τέτοια συνθήκη, περιλαμβάνεται, τόσο στην αλήθεια της φιλοσοφίας, όσο και των επιστημών, αποτελώντας δομικό στοιχείο στην κατανόηση της λειτουργίας των κυρίαρχων μηχανισμών γνώσης/εξουσίας και του αποκλεισμού του ανθρώπου από τον αυτοπροσδιορισμό και αναπαράγοντας συνεχώς τη διάκριση της ζωής σε κυρίαρχη και κυριαρχούμενη. Γι' αυτό η φεμινιστική μεθοδολογία, μια κριτική θεώρηση από τη σκοπιά του αν-υποκειμένου, του περιθωριοποιημένου, του μη-κανονικού, αποτελεί τον κορμό σε μια κριτική, συγκριτική και διεπιστημονική ανάλυση με ό,τι λογίζεται ως αντικειμενικά πραγματικό και αληθινό, δίνοντας τον τόπο μέσα από τον οποίο οι επιστήμες και η φιλοσοφία, καλούνται ν' ανακαλύψουν το καθεστώς αλήθειας που αναπαράγουν ταξικά, αποικιοκρατικά, σεξιστικά και ρατσιστικά δυτικοευρωπαϊκά επιστημονικά και φιλοσοφικά αφηγήματα.

Sharon Crasnow

Distinguished Professor Emerita, Philosophy
Norco College

182

Should we adopt a feminist methodology in doing science and philosophy?

A methodology is a theory about how best to conduct research - which approaches and methods will produce the best, or better, knowledge. A methodology includes not only choices about techniques for producing evidence (methods), but also choices about the aims of knowledge.

A methodology is feminist if it is (minimally) committed to the production of knowledge that supports equal rights and privileges for all, but also acknowledges the relevance of the social category of gender for this goal. Given that gender distinctions *do* differentially structure the lives of individuals in human societies, feminism directs us to be alert to such effects and how they might negatively bias or limit knowledge production, or even aid in it.

An example of feminist methodology is feminist standpoint methodology. Feminist standpoint methodology directs researchers to start from the lives of women - to start from their lived experiences. Researchers employ methods such as participant observation and interviews. However, the use of such methods can (and has) revealed that standard social science concepts may not be adequate to capture lived experience. Such discordances motivate a revision of disciplinary conceptual frameworks. The introduction of the concept of "sexual harassment" as a way of describing a pattern of behavior experienced by women in the workplace in the 1970s is an example of such a revision. A new concept helped facilitate an understanding and response to a real, but previously unlabeled, phenomenon (Farley 1978).

Although it might be tempting to think that feminist methodology is only relevant to social science, our views about gender and its relation to sex may shape natural science as well. Scientific research is a social activity and scientific communities are affected by the presence or absence of diversity - diversity understood as differences among people, but also differences in their beliefs and ideas. For example, widespread assumptions about the "maleness" of testos-

terone supported understanding it as a cause of certain “male” behaviors, but recent research suggests that the behavior may be a cause of an increase in testosterone in both males and females (van Anders, Steiger, and Goldey 2015).

Philosophy too is a social activity. Experiences and perspectives of those involved in the discipline influence which philosophical problems come to the fore at any given moment and how they are investigated. The account of feminist methodology I offer here calls for the researcher to be conscious of hidden assumption and unchallenged presuppositions about gender and how such assumptions may oppress women in myriad ways. The investigation of our unexamined assumptions and untested concepts is at the core of philosophical research. This makes feminist methodology and philosophy natural companions. My answer to the question is thus an unequivocal “yes”.

References:

Farley, Lin. (1978). *Sexual Shakedown: The Sexual Harassment of Women on the Job*. New York: McGraw-Hill.

van Anders, SM. Steiger, J. and Goldey, K.L. (2015). Gendered behavior modulates testosterone in women and men. *PNAS: Proceeding of the National Academy of Sciences* 112, 13805-13810.

Susan Haack

Professor of Law & Professor of Philosophy
University of Miami, School of Law

184

The “Feminist Methodology” Muddle

*[I]f I should ever attack that excessively difficult question,
“What is for the true interest of society?” I should feel I stood
in need of a great deal of help from the science of legitimate
inference.—C. S. Peirce¹*

Should scientists and philosophers use “feminist methodology”?
No; for more reasons than I can spell out here, but first and foremost
because *their business is figuring things out, not promoting social
justice.*

“Methodology” is a much overworked and underspecified word;² but
“feminist methodology” is especially vague, ambiguous, and ill-
defined. Even a brief survey of syllabi to be found online for courses
on feminist methodology confirms this: one syllabus I found said that
the students are to “design a feminist methodology” for their work
themselves;³ and another that in the course “we” (i.e., presumably, the
professor and the students) will try to answer the questions, “what
counts as a feminist method?” and “who gets to say?”⁴

Presumably, “feminist methodology” means something like “methodology
informed by feminist values.” But this raises a whole raft of problems.
In the first place, feminism is hardly monolithic, so we can expect
there to be competing understandings of *what* values qualify as
feminist. For a humanist, individualist feminist such as myself, a

1 C. S. Peirce, *Collected Papers*, eds. Charles Hartshorne, Paul Weiss ad (vols. 7 and 8), Arthur Burks (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1931-58), 8.143 (1901; reviewing Karl Pearson, 1900).

2 See, e.g., Susan Haack, “The Long Arm of Common Sense: Instead of a Theory of Scientific Method,” chapter 4 of Haack, *Defending Science—Within Reason: Between Scientism and Cynicism* (Amherst, NY: Prometheus Books, 2003).

3 Sasha Su-Ling Welland, “GWSS 503 A: Feminist Research And Methods of Inquiry,” Spring 2017 Courses, University of Washington Department of Gender, Women & Sexuality Studies, accessed December 17, 2018, <https://gwss.washington.edu/courses/2017/spring/gwss/503/a>.

4 Jamie P. Ross, “WGSS 412/512: Feminist Theory & Methodology,” Winter 2014 Courses, Portland State University College of Liberal Arts & Sciences: Women, Gender, Sexuality Studies, accessed December 17, 2018, <https://www.pdx.edu/ws/sites/www.pdx.edu.ws/files/WS%20412%20Syllabus%20Feminist%20Methodology%20Winter%2014.pdf>.

recognition of every woman's full humanity and of each woman's unique individuality will have priority; for many academic feminists today, apparently, it is what they take to be the shared oppression of women-as-a-class that matters.⁵ In the second place: however those feminist values are construed, though they may have some bearing on some issues in the social sciences and a few in the life and medical sciences, they are essentially *irrelevant* to physical cosmology, the theory of magnetism, quantum chemistry, molecular biology, etc., etc., and their relevance to philosophy seems even more limited.

In any case, the idea that we should conduct scientific and philosophical work in such a way as to advance the interests of women faces an insuperable hurdle even within the limited sphere where it's relevant: such advice could be followed *only if we already knew what women's interests really are, and what would really advance those interests*; and to know this, obviously, we'd need serious philosophical and scientific work independent of any feminist agenda. So to urge that science and philosophy use feminist methodology is, in effect, to urge the deliberate politicization of inquiry, the deliberate blurring of the line between honest investigation and disguised advocacy; which *both* corrupts inquiry—which, as we should know from the awful examples of "Nazi physics" and "Soviet biology" is bound to be a disaster—and leaves advocacy without the firm factual basis it needs.

We can't overcome the problem of limited scope by appealing to supposed "women's ways of knowing" anything and everything, such as reliance on emotion rather than reason, or on the subjective rather than the objective—which just reintroduces old, sexist stereotypes under the guise of "feminist values"; nor can we avoid it by pointing to supposedly sexist metaphors in science or philosophy of science—which is, frankly, silly. And, of course, we can't overcome the hurdle of

5 See, e.g., Susan Haack, "After My Own Heart: Dorothy Sayers's Feminism" (2001), in Susan Haack, *Putting Philosophy to Work: Inquiry and Its Place in Culture* (Amherst, NY: Prometheus Books, 2008; expanded ed., 2013), 221-34 (text) and 309-10 (notes), distinguishing the old-fashioned style of feminist to which I, like Sayers, subscribe, and the newer forms of feminism now fashionable in the academy.

identifying women's interests and understanding what advances them by appeal to "feminist philosophy" or "feminist science," or avoid the danger of transmuting inquiry into advocacy by suggesting that we are doing no more than detecting and correcting sexist biases in philosophical or scientific work.

Am I saying that there have never been biases of this sort? No; I daresay there have. And such bias is, of course, regrettable—damaging not only to science and to philosophy, but also to women's interests. Still, I very much doubt that sexist bias is the commonest form, or the most seriously damaging to inquiry—confirmation bias⁶ and bias in favor of an accepted theory⁷ are probably both commoner and more serious. And in any case the best way to avoid deleterious bias is simply to seek out as much evidence as possible, and to assess as honestly as possible where it points.

Am I saying that advocacy is a bad thing? No, of course not; it's often needed, and it's fine in its proper place—in law, in politics, etc. The law relies on cross-examination and advocacy on each side; but the purpose of a trial is to arrive, within a reasonable time, at a verdict—a verdict warranted to the required degree by the evidence presented.⁸ Unlike a trial, however, scientific and philosophical work isn't constrained by the desire for a prompt decision, but takes the time it takes; and often enough, the best "verdict" we can give is "as yet, we just don't know."

Am I saying that I don't care about social justice? No; though I do think the way the phrase combines highly nebulous content with strongly favorable connotation is potentially dangerous. Still, a society where everyone is free and no one oppressed is certainly desirable—unclear as it is how such a society might look in the specific, or how we might bring such a situation about. But I have to say that the idea that,

6 See, e.g., Raymond S. Nickerson, "Confirmation Bias: A Ubiquitous Phenomenon in Many Guises," *Review of General Psychology* 2, no.2 (1998): 175-220.

7 I think, for example, of the decades of resistance on the part of the medical-science establishment to the idea (which turned out to be correct) that gastric ulcers are caused, not by stress and diet, but by a bacterium. See, e.g., Martin B. Van der Weyden, Ruth M. Armstrong, and Ann T. Gregory, "The 2005 Nobel Prize in Physiology or Medicine," *Medical Journal of Australia* 183, no. 11 (2005): 612-14, <https://www.mja.com.au/journal/2005/183/11/2005-nobel-prize-physiology-or-medicine>.

8 See Susan Haack, "La justicia, la verdad y la prueba," in Jordi Ferrer Beltrán and Carmen Vazquez. eds., *Debatiendo con Taruffo* (Madrid) Marcial Pons 2016), 311-36.

at this point in time, women in the developed Western world are an oppressed class strikes me as a grave exaggeration—and a dangerous one, for several reasons. Rather as over-broad definitions of sexual harassment trivialize the serious offenses, this idea trivializes the real oppression that some classes of people are suffering: the Rohingya of Myanmar,⁹ for example, the Uighurs in China,¹⁰ the ordinary people of Venezuela or Syria, not to mention the Saudi women who have only very recently been permitted some of the many freedoms we take for granted in the West. At the same time, it encourages women in the developed Western world to be preoccupied with slights—"micro-aggressions" in today's catchphrase—at the expense of getting on with their lives and with productive work. Moreover, by conveying the false impression that the sciences and philosophy are pervasively riddled with sexist bias, it probably encourages some women who might otherwise have made a real contribution to these fields, and found satisfaction in doing so, choose other, and perhaps less rewarding, occupations instead.

The anonymous author of the Wikipedia entry on feminist method speaks of "a sense of despair and anger that knowledge, both academic and popular, [is] based on men's lives, male ways of thinking, and directed towards the problems articulated by men." I think it's long past time we put such factitious anger and such factitious despair behind us, and long past time we moved beyond thinking in terms of male and female ways of thinking to a fuller appreciation of the richness, variety, and potential of human intelligence, regardless of sex or any other irrelevant consideration.

9 "Myanmar Rohingya: What You Need to Know about the Crisis," *BBC News*, April 24, 2018, <https://www.bbc.com/news/world-asia-41566561>.

10 Tom Phillips, "China 'holding at least 120,000 Uighurs in re-education camps,'" *The Guardian*, Jan. 25, 2018, 3:03 p.m. EST, <https://www.theguardian.com/world/2018/jan/25/at-least-120000-muslim-uighurs-held-in-chinese-re-education-camps-report>.

Liz Stanley

Professor of Sociology

School of Social and Political Science

University of Edinburgh

188

Should we adopt a feminist methodology in doing science and philosophy?

The answer to the question for me is, 'yes, *but*, it depends.' It depends, firstly, on what is meant by feminism; secondly, on what is meant by methodology; thirdly, on what is meant by science and philosophy; and fourthly, it also depends on two unmentioned 'elephants in the corner' here. One concerns what the purpose for which its 'doing' should be adopted; and the other concerns who 'we' are.

Starting with feminist methodology, what is this and how does it relate to methods seen as more or less feminist in their applicability, and relatedly to questions of epistemology and ontology? These are huge questions, so not surprisingly a wide variety of responses have been elaborated in the relevant literatures. A shorthand answer is that a feminist methodology has the purpose of forwarding in some way or another a feminist politics, with methodology here being a combination of a broad framework or approach, combined with a choice of methods of investigation seen as appropriate and sufficient for the particular purpose. And this methodology should in some sense embody or encapsulate a praxis which combines a feminist politics and a feminist epistemological stance regarding the character and production of knowledge. Accordingly, it takes up a particular ontological position by seeing the social world in terms which, broadly speaking, combine foundationalism and constructionism and which elsewhere I have written about as 'feminist fractured foundationalism'. The world is 'there', we live with it as it is, but we endeavour to change it, because it is capable of being changed. And so feminism here is a praxis with the purpose of helping to achieve such change, in contributing to a more equal and just world, in particular but not exclusively in gender terms.

The term 'science' is often used in a rather exclusive way, to intend just the so-called 'natural' sciences and exclude the social sciences, humanities and arts. This version of science needs a kick up its backside and the term rescued and used instead to cover all structured forms of inquiry, including philosophy along with the other disciplines, interdisciplinary and postdisciplines. Should a feminist politics, a feminist methodology, a feminist praxis, be adopted in doing this expansive kind

of science? Certainly, again with the proviso that what this would mean in practice 'all depends'. It depends on how feminist praxis is conceived and practiced, the purpose of the particular inquiry being engaged in, and who the 'we' are who might adopt it. A baseline here is that 'we' includes anyone who accepts feminism's purpose of working towards a more just and equal society, in particular but not exclusively in gender terms. And feminist praxis of course requires considerable change to what it is to be a 'scientist', in recognising that knowledge is always at basis situated and grounded, in adopting an analytically-focused reflexivity regarding the processes and products of knowledge-making, and in seeing the inquiring subject as central.

Patricia Hill Collins

Distinguished University Professor

University of Maryland, College Park, USA

190

The answer depends on two things, first, your conception of feminist methodology; and second, how feminist methodology articulates with similar intellectual projects.

Contemporary debates about whether there is a feminist *methodology*, and if so, the nature of its contours, speak to the first concern. Is there such a thing as feminist methodology? And if so, what are its distinguishing features? How do those features differ from established methodologies? Science would argue no, pointing out that most feminist scholarship relies on traditional tools or methodologies from the sciences and humanities. None of them is unique to feminism. From this perspective, feminism enters into the research process in relation to the substance of research questions, namely, those that speak directly to gender and sexuality as well as to the social issues of that affect women. In other words, there are no cognitive tools that are unique to feminism. Rather, there are feminist sensibilities that enter into research, primarily through the questions that a given researcher brings to the research process as well as the use of feminist frameworks to analyze the results of research. There is merit to this view.

Yet another approach emphasizes less the *feminist* substance of methodology, but rather how methodology itself constitutes a process for not only explaining the social world, but also constructing it. From this perspective, methodology is not a neutral, benign process that is used to create a positivist mirror on the social world. Rather, methodology is deeply implicated in power relations because methodology underpins epistemological assumptions concerning truth. Stated differently, using a critical methodology is central to the process of decolonizing knowledge itself. Within this broader, critical framework, a constellation of knowledge projects uses existing methodologies toward similar ends, for example, fairness or social justice. From this perspective, feminist methodology cannot claim a privileged position as an alternative methodology to dominant approaches. Instead, it is one strand among many others that aims to criticize and develop alternatives to methodologies that uphold gender, sexuality, race, class and ethnicity, among others, as systems of power. Feminist methodology cannot claim as unique to its own project approaches that one finds in many other knowledge projects of decolonization.

Attending to methodology can point to broader issues concerning the role of knowledge in power relations. Methodological considerations often mask more basic political and epistemological concerns concerning whose truth will prevail. Feminist philosophers have made important contributions in criticizing how methodology can be used to uphold existing power relations and how epistemological concerns make some questions possible while precluding others, and accept some explanations as more valid because they follow the rules of the game. They have also pointed to the importance of methodology in developing new truths.

Sharyn Clough

Professor, Philosophy

Director, Phronesis Lab: Experiments in Engaged Ethics

Curriculum Coordinator, Peace Literacy Project

School of History, Philosophy, and Religion

Oregon State University

Should we adopt a feminist methodology in doing science and philosophy?

The answer of course depends a great deal on how you define feminism, feminist methodology, science, and philosophy.

Let's say you define feminism as something like the following two-part claim: first, that the complex structural hierarchies used to order human lives are calibrated according to socially and historically contingent embodied markers such as "sex" and "race" that can be shown empirically to be irrelevant and arbitrary when used as criteria for considering the limits and possibilities of human flourishing; and second, that we should work to minimize the influence of irrelevant and arbitrary criteria when considering the limits and possibilities of human flourishing. You might throw in here an additional feature of feminism concerning the critical investigation into the nature of and need for structural hierarchies of whatever kind insofar as these so often function as barriers to human flourishing, but let's focus for now on the embodied markers used to calibrate the structures in any given context.

Then let's say you define feminist methodology as a set of practices designed to detect irrelevant and arbitrary embodied markers and the contingencies that led those markers to gain significance, whenever and wherever they're at play.

Then let's say you define science and philosophy as practices that have among their goals, the identification of factors that are causally explanatory of phenomena as distinct from factors that are causally irrelevant. It's worth noting here that the histories of scientific and philosophic practices are beset with mistaken claims regarding the causal relevance of various embodied markers used for ordering human lives - markers believed at first to be necessary or natural, but upon closer examination to be accidental or contingent. These mistaken claims have negatively impacted human flourishing in a variety of ways.

If you're with me this far, you might be inclined to say that, given these goals and this history, then, all things being equal, we scientists and philosophers would be well-served by training in feminist methodology as it would aid us in our detection of the contingencies of embodied markers, and our avoidance of a predictable set of errors regarding the perceived necessities of these same markers. Human flourishing for the win!

I am tempted to add here (and so I will) that of course the need for feminist methodology is restricted to those kinds of scientific and philosophical practices that concern human lives and the potential for human flourishing. So maybe the costs associated with the training and hiring of feminist methodologists won't be a factor for string theorists and metalogicians. However, as soon as I write this, I am brought back to another helpful feature of feminist methodology, namely that it reminds us of the difficulties of predicting which research projects will affect humans and human flourishing and which won't - these are tricky empirical questions, and the answers shift over time. It's probably best, then, to keep a feminist methodologist on retainer.

Βάσια Λέκκα

Δρ. Ιστορίας

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

194

Στον 21^ο αιώνα, το παραπάνω ερώτημα μοιάζει επιδεκτικό μίας και μόνης απάντησης· προφανώς, μίας απάντησης καταφατικής: Ναι, είναι θεμιτό να ακολουθούμε μία φεμινιστική μεθοδολογία στις επιστήμες και στη φιλοσοφία. Αφενός, διότι, παρά τους αγώνες και τις διεκδικήσεις του φεμινιστικού κινήματος γενικά και των γυναικών στους τομείς της επιστήμης και της φιλοσοφίας ειδικά κατά τον 20^ο αιώνα, δεν έχουν εξαλειφθεί τα φαινόμενα, οι πρακτικές και οι μηχανισμοί αποκλεισμού των γυναικών από το πεδίο των επιστημών και τον χώρο της φιλοσοφίας σε ακαδημαϊκό ή θεσμικό επίπεδο, και, αφετέρου διότι, ακόμα και εκεί όπου ο αποκλεισμός έχει υποστεί κάποια ρήγματα, η, μέχρι και σήμερα, άνιση και μεροληπτική αντιμετώπιση των γυναικών καθιστά επιτακτική την υιοθέτηση μίας φεμινιστικής μεθοδολογίας. Την ίδια στιγμή, όμως, είναι αναγκαίο να προχωρήσουμε πέρα από τον «προφανή», από μία φεμινιστική οπτική, χαρακτήρα των παραπάνω συμπερασμάτων και να εισάγουμε στη συζήτησή μας μία σειρά σημαντικών παραμέτρων. Πράγματι, η έννοια του φύλου είναι κομβική όχι μόνο ως αναλυτική κατηγορία για τις επιστήμες και τη φιλοσοφία, αλλά και ως όχημα για την αμφισβήτηση των κυρίαρχων δομών και νοοτροπιών των δυτικών κοινωνιών των αρχών του 21^{ου} αιώνα. Ποια έννοια του «φύλου», όμως, επικαλούμαστε και ποια ανάγνωσή της αποτελεί το αντικείμενο της συζήτησής μας; Διότι, εδώ ελλοχεύει πάντα ο κίνδυνος να διολισθήσουμε στο ανιστορικό ατόπημα της αντιμετώπισης της εμπειρίας και ιστορικής διαδρομής των έμφυλων ταυτοτήτων μονοδιάστατα και ουσιοκρατικά, αποκλειστικά μέσα από το πρίσμα της δυτικής εμπειρίας της πατριαρχίας, και να καταλήξουμε να προτάξουμε μία νέα ουσιοκρατία του φύλου υπό το πρίσμα, αυτήν τη φορά, της φεμινιστικής προοπτικής. Εν αντιθέσει, το ζητούμενο είναι να εντάξουμε και να αξιοποιήσουμε στη φιλοσοφία και στις επιστήμες τη συζήτηση για την ιστορική λειτουργία του φύλου ως «ρυθμιστικού ιδεώδους», για τους τρόπους συγκρότησης της έμφυλης ταυτότητας των υποκειμένων στο πλαίσιο των κυρίαρχων καθεστώτων αλήθειας και για τις συντονισμένες απόπειρες κανονικοποίησης της σεξουαλικότητας εντός των νεωτερικών βιοπολιτικών κοινωνιών. Με άλλα λόγια, οι επιστήμες και η φιλοσοφία επιβάλλεται να εμπλουτιστούν με αναλυτικά εργαλεία και μεθοδολογικά ερωτήματα από τη σύγχρονη φεμινιστική και μεταφεμινιστική θεωρία, που θα εξετάζουν, όμως, την ίδια στιγμή την εγγραφή του φύλου στο πολιτικό πεδίο, με στόχο την επανεξέταση των βεβαιοτήτων τόσο της φιλοσοφίας όσο και των ίδιων των επιστημών ως πρακτικών και μηχανισμών εξουσίας και γνώσης στον ύστερο καπιταλισμό· γεγονός που θα μετασχημάτιζε όχι μόνο τη θεωρία, αλλά και την ίδια την πράξη της φιλοσοφίας και των επιστημών. Με δεδομένο, λοιπόν, ότι, όπως επισημαίνει η Judith Butler

στο βιβλίο της *Σώματα με Σημασία*. Οριοθετήσεις του «φύλου» στο λόγο, «"φύλο" δεν είναι απλώς κάτι που το έχει κάποιο υποκείμενο ή μια στατική περιγραφή τού τι είναι κάποιο υποκείμενο», αλλά «αποτελεί μία από τις νόρμες που καθιστούν εξαρχής βιώσιμο το "υποκείμενο", αυτή που πιστοποιεί ότι ένα σώμα έχει τα προσόντα να ζήσει μέσα στην επικράτεια του πολιτισμικά διανοητού», ενδεχομένως, το ερώτημα θα πρέπει να αναπροσαρμοστεί: *Είναι δυνατόν οι επιστήμες και η φιλοσοφία υπό την παρούσα μορφή τους να ακολουθήσουν μία (μετα)φεμινιστική μεθοδολογία;*

Αλεξάνδρα Ζαββού

Εργαστήριο Σπουδών Φύλου, Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής
Πάντειο Πανεπιστήμιο

Το ερώτημα αυτό αγγίζει ζητήματα επιστημολογίας και μεταφυσικής που αφορούν και στο φεμινισμό ως πολιτικό και ταυτόχρονα διανοητικό κίνημα. Το πρώτο είναι αν υπάρχει τελικά αντικειμενική γνώση και το δεύτερο αν υπάρχει έμφυλη “φύση” και ποια είναι αυτή. Τα δυο ερωτήματα, περί της θεμελίωσης της γνώσης και περί της οντολογίας του φύλου, βρίσκονται στο επίκεντρο μιας συζήτησης για την επιστήμη και τη φιλοσοφία με μείζονα ηθικοπολιτικά διακυβεύματα καθώς, μεταξύ των άλλων, συνδέονται με το ζήτημα της κοινωνικής δικαιοσύνης. Στο πεδίο των Σπουδών Φύλου η απάντηση είναι ότι δεν υπάρχει μια αντικειμενική γνώση, δεν υπάρχει έμφυλη “φύση”. Τόσο η γνώση όσο και το φύλο είναι κοινωνικές κατασκευές λογοθετικών πρακτικών, που διεκδικούν καθεστώς αλήθειας και πραγματικότητας. Συνεπώς, το ζήτημα της θέσης και της εγκυρότητας μιας φεμινιστικής μεθοδολογίας εντός των επιστημών και της φιλοσοφίας συνιστά ένα ερώτημα όχι μόνο θεωρητικό αλλά και ίσως πρωτίστως πολιτικό.

Ο φεμινισμός, από τις απαρχές του στα μέσα του 19ου αιώνα, αναπτύχθηκε ως πολιτικό και κοινωνικό κίνημα αλλά και ταυτόχρονα ως θεωρητικό-κριτικό διάβημα. Η κατοχύρωση πολιτικών και κοινωνικών δικαιωμάτων για τις γυναίκες προϋπέθετε αλλά και επέφερε την αμφισβήτηση των κανονιστικών βιολογικοποιημένων θεωρήσεων της έμφυλης διαφοράς, δηλαδή του ανθρώπου ως “φυσικά” έμφυλου όντος και των συνεπαγόμενων ανισοτήτων και ιεραρχήσεων. Από το 1960 διεκδίκησε δυναμικά παρουσία και λόγο στον ακαδημαϊκό χώρο, καθώς και την αναγνώριση της αφανούς μέχρι τότε συμβολής των γυναικών στην ιστορία των επιστημών, της φιλοσοφίας, της λογοτεχνίας και της τέχνης. Έκτοτε, ανοίγει ο δρόμος των μεθοδολογικών και φιλοσοφικών αναζητήσεων στους κόλπους του φεμινισμού και αρχίζει μια περίοδος αμφισβήτησης των παραδοχών του Διαφωτισμού και του Δυτικού Ορθολογισμού, με σημαντικές συνέπειες για τη θέση των φεμινιστικών σπουδών στις Ανθρωπιστικές και Κοινωνικές Επιστήμες αλλά και την ανάπτυξη κοινοτήτων γνώσης στις παρυφές και έξω από τα ακαδημαϊκά ιδρύματα.

Στα επιστημολογικά ζητήματα που τίθενται, η φεμινιστική προσέγγιση-κριτική δεν είναι ενιαία. Διαμορφώνονται διαφορετικές κατευθύνσεις, οι οποίες μπορούν, σε γενικές γραμμές, να διακριθούν στο *φεμινιστικό εμπειρισμό*, στη *φεμινιστική σκοπιά* (standpoint) και σε μεταμοντέρνες κριτικές της επιστήμης συνολικά. Η βασική θέση του *φεμινιστικού εμπειρισμού* και η «κοινωνική επιστημολογία» που επεξεργάζεται είναι ότι η επιστήμη

μπορεί να «θεραπευτεί» από ανδροκεντρικές και πατριαρχικές προκαταλήψεις εφόσον αποκατασταθεί η συνθετότητα των φαινομένων, κάτι το οποίο θα καταστεί εφικτό αν διευρυνθεί η επιστημονική κοινότητα με την είσοδο αποκλεισμένων κοινωνικών ομάδων (π.χ. γυναίκες, μαύροι) και αναπτυχθεί ο διάλογος μεταξύ των «κοινοτήτων γνώσης». Σε διαφορετική και πλέον ριζοσπαστική κατεύθυνση, η προσέγγιση της *φεμινιστικής σκοπιάς* αναπτύσσει ανταγωνιστικές επιστημολογικές θέσεις, με κύρια αυτή των “τοποθετημένων γνώσεων”, διεκδικώντας μάλιστα καθεστώς “διάδοχης επιστήμης” (*successor science*). Θεωρεί ότι απαιτείται μια εναλλακτική επιστήμη που θα υιοθετεί την οπτική των καταπιεσμένων (εν προκειμένω, των γυναικών), ενώ θα αναγνωρίζει ότι η αντικειμενικότητα είναι πάντα μερική και περιστασιακή. Τέλος, στις μετα-δομιστικές φεμινιστικές προσεγγίσεις που εγγράφονται και απηχούν το μεταμοντέρνο ρεύμα, θεωρείται ότι ούτε η επιστήμη ούτε η φιλοσοφία προσεγγίζουν την Αλήθεια. Αντιθέτως, οι εκάστοτε αναλυτικές τους κατηγορίες κατασκευάζουν την εικόνα του κόσμου που κατά περίπτωση γνωρίζουμε ως φυσική ή πραγματική.

Παράλληλα, η φεμινιστική κριτική της δυτικής μεταφυσικής καταπιάνεται με ερωτήματα που αφορούν στο οντολογικό καθεστώς βασικών κατηγοριοποιήσεων όπως το φύλο, η φυλή, η σεξουαλικότητα, βάσει των οποίων το άτομο καθίσταται αναγνωρίσιμο κοινωνικό υποκείμενο στα εκάστοτε ιστορικά συμφραζόμενα. Πρόκειται για βιολογικά, δηλαδή “φυσικά” υποτίθεται, θεμελιωμένα κοινωνικά χαρακτηριστικά ή για κοινωνικές κατασκευές, με άλλα λόγια, κανονιστικά πρότυπα; Οι κατηγορίες αυτές αποτυπώνουν εγγενείς και αυθύπαρκτες φυσικές ιδιότητες των ατόμων ή, αντιθέτως, αποτελούν νοηματικούς κόμβους συστημάτων αναπαραστάσεων, τα οποία κατασκευάζουν μια συγκεκριμένη εικόνα πραγματικότητας; Οι απαντήσεις είναι ποικίλες και δεν ομογενοποιούνται. Παρ’ όλ’ αυτά, ως κοινός παρονομαστής τίθεται ο στόχος της αποδόμησης των αυτονόητων, όσων εμφανίζονται ως πραγματικά, ώστε να διαυγαστεί το πώς “φυσικοποιούνται” συγκεκριμένες αναπαραστάσεις πραγματικότητας, νομιμοποιώντας ταυτόχρονα τις εκάστοτε σχέσεις εξουσίας.

Αυτή η κριτική παράδοση, αν και πολυσχιδής και ετερογενής, φέρει ιστορικά αλλά και εκ προθέσεως συγκεκριμένους κάθε φορά πολιτικούς προσανατολισμούς, μια συγκεκριμένη πολιτική τοποθέτηση. Παρεπόμενο αυτής της καταστατικής συνθήκης του φεμινισμού είναι οι μεθοδολογίες που εστιάζουν στη συστηματική κοινωνική αγκύρωση και οριοθέτηση, άρα στην ιστορικοποίηση

και πολιτικοποίηση των ζητημάτων γνώσης και εμπειρίας. Με αυτήν την έννοια, η φεμινιστική μεθοδολογία, όχι ως ταυτοτικός προσδιορισμός ή ως ζήτημα γυναικών αλλά ως ιστορική δυναμική που αναπτύσσεται ως ανοιχτό πεδίο θεωρητικού προβληματισμού, συγκρούσεων και αμφισβήτησης, μπορεί να συνεχίσει να αποτελεί γόνιμη πηγή επερώτησης των παραδοχών που θεμελιώνουν τις επιστήμες και τη φιλοσοφία.

Geneviève Fraisse

Director of Research (emeritus)

National Centre for Scientific Research (CNRS, France)

200

1) L'adjectif « féministe » renvoie à un choix politique, comme l'adjectif « socialiste » ou « communiste ». Y a-t-il une pensée féministe ? Oui, mais plutôt une pensée du féminisme, qui dit « le féminisme, ça pense », loin de l'humeur ou de l'opinion où on veut le cantonner.

2) La méthodologie existe-t-elle en philosophie ? Oui et non. Oui, si elle débusque les présupposés d'une démarche intellectuelle, ou plutôt si elle explicite les présupposés d'une recherche, les conditions de pensée qu'on se donne. Non, si elle s'érige en impératif de pensée. Car la pensée philosophique est toujours en travail, recherche de concepts, élaborations de problèmes : ce qui n'est pas donné par une méthode mais ce qui produit de la méthode.

Bibliographie:

Du Consentement (2007,2017), Seuil.

Les excès du genre, une enquête philosophique (2014,2019), Points-Seuil.

La sexuation du monde, réflexions sur l'émancipation (2016), Presses de SciencesPo

La Suite de l'Histoire, actrices, créatrices (2019), Seuil.

Féminisme et philosophie (2020), Folio-Gallimard

Anna Carastathis

Postdoctoral Researcher

Department of Social Anthropology

Panteion University of Social and Political Sciences

202

Is the use of a feminist methodology in science and in philosophy legitimate?

1. Perhaps before all else, philosophy teaches us to ask questions; not to take 'reality' at face-value, but to go beyond commonplaces and common sense—to deconstruct the sedimented meanings that 'we' take for granted. How we pose a question will, often, determine what kinds of answers are given—not only in the sense of which answers are taken to be relevant or irrelevant—but, also, in the deeper sense of what kinds of answers are even imaginable. Questions can be leading of answers; they can be rhetorical (asked by a speaker not in order to invite an answer but to give emphasis to their own view); they can be circular (as in questions begging the question); they can even be coercive, or epistemically violent. Conversely, posing a question differently can open a previously unthought terrain of debate, generating not only new answers, but new kinds of questions.

2. When, as someone trained as a feminist political philosopher, I was asked the question, *Is the use of a feminist methodology in science and in philosophy legitimate?* I had a number of immediate reactions.

3. This question, as posed, predicts two kinds of answers: an affirmative answer, along the lines of "yes, a feminist methodology is legitimate"; and a negative answer: "no, it is not"—along with variants that straddle the binary between "yes" and "no" yet accept the basic terms of the question: for instance, "feminist methodology is legitimate in social sciences but not in physical sciences."

4. The question presupposes the stability and knowability of feminist methodology and of "science" and "philosophy," while presupposing a distinction between all three. The implication is that something called "feminist methodology" is neither quite "science" nor "philosophy." Nor is "philosophy" quite "science," and vice-versa. In fact, debates in the subfields of feminist epistemology, feminist philosophy of science, feminist history of philosophy, and feminist political theory have revealed all of the above (feminism, science, and philosophy) to be contested, fraught, and unstable. Still, since at least the 1970s, something called "feminist philosophy" exists. A not insignificant number of people take

themselves to be “doing feminist philosophy,” giving courses and talks and writing books on the subject. Feminist methodologies are operationalised across (and often against) disciplinary divides in scientific research. Given the fact of the existence of feminist methodology, whence the question of its legitimacy?

5. At the risk of overgeneralising, if feminist epistemologies have one thing in common, it is that they view knowledge as fraught with hierarchical relations of power, with the consequence that all subjects are not situated equally vis-à-vis “rationality,” “objectivity,” and “truth.” Part of the ongoing project of feminist epistemology (intersecting with race-critical epistemology) is to show how knowledge is embedded in power and how power is constituted as/through knowledge.

6. Historically, “science” and “philosophy” were explicitly constructed as domains privileging white men as knowers. White men have expended a great deal of energy, and have spilled a lot of ink defending the exclusion of gendered and racialized others as knowers on metaphysical, evolutionary, biological, cultural, and sociopolitical grounds. In the process, certain questions became unthinkable. This is not a closed chapter of history: despite being—or perhaps because they have been—globally influential, feminist methodologies (and their exponents) have, once again, transnationally, come under attack by the extreme right, religious, and fascist political formations, sometimes wielding state power (see, for example, recent state attacks on gender studies from Orbán’s Hungary to Bolsonaro’s Brazil).

7. The question seems to assume an implicit consensus around what constitutes “legitimacy.” Legitimate (or lawful, licit) is that which is in accordance with the law, or that which is allowed by the law. Interwoven with authority, force, and hegemony, legitimacy is one facet of state power. In epistemological terms, from a (race-critical) feminist perspective, certain subjects are systematically disauthorised by/in the dominant community of knowers; their testimony silenced or smothered; their capacities of judgment, rationality, and knowledge always already disputed. Such subjects—and their knowledge claims—are always viewed as illicit or illegitimate by those enjoying epistemic power.

8. Given the above, the epistemic burden on each response (the affirmative answer and the negative answer) to the question is not the same. Nor is it the same burden for every situated knower offering a response. Indeed, the terms of the question foreclose the possibility of an answer not mired in the same epistemic and political conditions that, I take it, feminist methodologies want to contest.

9. With the above in mind, how might we pose a question about the possibility, actuality, desirability, and significance of feminist methodologies differently? (It's not intended as a rhetorical question!)

Βάσω Κιντή

Καθηγήτρια Φιλοσοφίας

Τμήμα Ιστορίας και Φιλοσοφίας της Επιστήμης

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

206

«Είναι θεμιτό να χρησιμοποιούμε μία φεμινιστική μεθοδολογία στις επιστήμες κι τη φιλοσοφία;»

Δεν είναι σαφές και καθορισμένο το τι εννοούμε με τον όρο 'φεμινιστική μεθοδολογία' και δεν είναι επίσης σαφές σε ποιες επιστήμες αναφερόμαστε όταν ρωτάμε εάν είναι θεμιτό να χρησιμοποιηθεί. Υπάρχουν διαφωνίες, ακόμη και μεταξύ φεμινιστριών, για το ποια είναι ή θα έπρεπε να είναι η 'φεμινιστική μεθοδολογία'. Πρέπει να οικειοποιηθεί τις κλασικές μεθόδους της επιστήμης και να τις εφαρμόσει σε θέματα φεμινιστικού ενδιαφέροντος, πρέπει να διευρύνει τα ερευνητικά ενδιαφέροντα, πρέπει να συμπληρώσει κενά, να διορθώσει στρεβλώσεις, να αποκαλύψει σεξιστικές προκαταλήψεις, να αμφισβητήσει καθιερωμένες μεθόδους, να προτείνει νέες από φεμινιστική σκοπιά; Όλα αυτά έχουν προταθεί και όλα αυτά είναι χρήσιμα, παρότι ορισμένες από αυτές τις προτροπές είναι μεταξύ τους ασύμβατες. Σε ορισμένες επιστήμες, π.χ., τις κοινωνικές ή τις ανθρωπιστικές, αλλά και τις ιατρικές ή τις βιολογικές, η φεμινιστική οπτική αναδεικνύει όψεις των επιμέρους αντικειμένων που βρίσκονταν προηγουμένως στη σκιά και, θα μπορούσαμε να πούμε, ότι προσφέρει νέα, πλουσιότερη και ακριβέστερη γνώση. Στις "σκληρές" φυσικές επιστήμες και στα μαθηματικά η σημασία της φεμινιστικής οπτικής είναι δυσκολότερα ανιχνεύσιμη. Σε όλους όμως τους κλάδους, ανεξάρτητα από μια νέα ή όχι μεθοδολογία, έχει σημασία η παρουσία γυναικών σε ένα περιβάλλον που δεν θα τις αντιμετωπίζει ως φιλοξενούμενες και ως ξένο σώμα. Μετά από τόσα χρόνια διακεκριμένης παρουσίας και κατακτήσεων σε όλους τους κλάδους, οι γυναίκες εξακολουθούν να υφίστανται άτυπες μορφές διακρίσεων που τις αποκλείουν από εκείνες τις θέσεις που καθορίζουν τις εξελίξεις και διαμορφώνουν τις πρακτικές. Η 'φεμινιστική μεθοδολογία', αν μπορούμε να μιλάμε στον ενικό γι' αυτήν, έχει να συγκεράσει ένα ακτιβιστικό αίτημα με γνωσιολογικές αξιώσεις. Υπ' αυτή την έννοια, θα έλεγα ότι βρισκόμαστε ακόμη στην αρχή. Πρέπει να σκεφθούμε τα πράγματα, δηλαδή το πώς βλέπουμε τις επιστήμες, τη γνώση, τις αξίες, από την αρχή, και να αξιολογήσουμε τις συνέπειες. Ακόμη ψηλαφούμε στο σκοτάδι που σχημάτισαν αιώνες καταπίεσης, αποκλεισμών και διακρίσεων. Αυτό που είναι, όχι απλώς θεμιτό, αλλά αναγκαίο είναι η διαρκής παρουσία της φεμινιστικής οπτικής που, μεταφέροντας τη βιωμένη εμπειρία των γυναικών, μπορεί να φέρει στο φως όψεις των πραγμάτων που έχουμε μάθει να μην βλέπουμε και να αγνοούμε. Ειδικά στη φιλοσοφία μπορεί να επερωτήσει παγιωμένες βεβαιότητες περιβεβλημένες με το κύρος ενός ανιστορικού και απόλυτου Ορθού Λόγου.

Μαρία Πουρνάρη

Αναπληρώτρια Καθηγήτρια

Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης

Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

208

Δύο αναγκαίες διακρίσεις θα ήταν χρήσιμες εξ υπαρχής. Πρώτον, οι μεθοδολογίες της επιστήμης και της φιλοσοφίας, αν και μπορεί να διαγράφουν, εν πολλοίς, παράλληλες πορείες δεν ταυτίζουν πάντα τις μεθοδολογίες τους. Δεύτερον, με βάση τη διάκριση της Harding μεταξύ μεθόδου, μεθοδολογίας και επιστημολογίας, οι μέθοδοι είναι «τεχνικές συλλογής αποδεικτικών στοιχείων», ενώ η μεθοδολογία είναι «μια θεωρία και ανάλυση του πώς πρέπει να προχωρεί η έρευνα». Η επιστημολογία είναι η «θεωρία της γνώσης ή η δικαιολογητική στρατηγική» που στηρίζει τη μεθοδολογία (Harding 1987,2).

Ως προς το ερώτημα το ίδιο, διάφορες έρευνες έχουν δείξει ότι ορισμένες φορές η επιστήμη μοιάζει να συμφωνεί με τους φεμινιστικούς στόχους, εντούτοις, όταν τεθούν ερωτήματα σχετικά με τις επιστημολογικές προϋποθέσεις οι οποίες στηρίζουν τη χρήση συγκεκριμένων μεθόδων για τη διασφάλιση των αναγκαίων τεκμηρίων, οι προϋποθέσεις αυτές δεν υποτείνουν τους δικαιολογητικούς λόγους μιας φεμινιστικής επιστημολογίας. Επομένως, ακόμη και όταν μια έρευνα δεν εδραιώνει ρητά τις κυρίαρχες ανδροκρατικές πρακτικές με τη μορφή μεθόδων που αναπαράγουν τις κατηγορίες της κυρίαρχης έμφυλης ιδεολογίας, χρειάζεται να ελέγχεται ως προς το εάν πράγματι συμβάλλει στην ανάκτηση εκείνων των διαστάσεων της κοινωνικής ζωής που με κάποιον τρόπο αγνοούνται από την παραδεδομένη έρευνα.

Μάλιστα, αφότου στις φεμινιστικές εφαρμογές των ερευνητικών μεθόδων στις κοινωνικές επιστήμες άρχισε να παρατηρείται μια αποφασιστική στροφή από τον μονισμό στον πλουραλισμό των μεθόδων, η δυνατότητα δικαιολόγησης ενός διακριτού γυναικείου τρόπου γνώσης άρχισε να απομακρύνεται ως προοπτική. Ενδεχομένως, να είναι πιο παραγωγικό να ρωτάμε τι σημαίνει «να κάνουμε επιστήμη ως φεμινιστές» (Longino 1987, 53) και να αναγνωρίζουμε ότι η φεμινιστική ερευνητική πρακτική συστήνεται με βάση τις δεσμεύσεις που δημιουργούν τα ερωτήματα που αυτή θέτει, καθώς και τα πεδία εντός των οποίων αυτά νοηματοδοτούνται. Υπό αυτή την έννοια, η συζήτηση για τις φεμινιστικές μεθόδους, εμπλουτισμένη με τη συζήτηση για τη μεθοδολογία, οφείλει να αναδεικνύεται ως συζήτηση για το θεωρητικό πλαίσιο και για την παραγωγή γνώσης στα οποία ασκούνται οι μέθοδοι.

Σύμφωνα με αυτή την ιδέα, η φεμινιστική έρευνα έχει συγκλίνει γύρω από ένα σύνολο δεσμεύσεων που τη διαμορφώνουν, διότι οι δεσμεύσεις αυτές καθοδηγούν τον τρόπο με τον οποίο χρησιμοποιούνται οι μέθοδοι συστήνοντας το μεθοδολογικό πλαίσιο. Τέσσερις κοινές δεσμεύσεις είναι

ιδιαίτερα προεξέχουσες: Η καταλληλότητα (relevance), η εμπειρική θεμελίωση (experiential grounding), η λογοδοσία (accountability) και η αναστοχαστικότητα (reflectivity) (Wylie 2007). Αυτές οι δεσμεύσεις βοηθούν στην καθοδήγηση της έρευνας ώστε, πρώτον, να μην είναι σεξιστική και, δεύτερον, να συμβαδίζει με τα φεμινιστικά ιδεώδη.

Η πρώτη από αυτές, η καταλληλότητα, αναφέρεται στους στόχους της φεμινιστικής έρευνας, με την έννοια ότι όχι μόνο πρέπει να παρέχει κατανόηση των σεξιστικών και ετεροκανονιστικών θεσμών, αλλά θα πρέπει επίσης να δημιουργεί στρατηγικές για την αλλαγή τους (Ehrlich 1975). Στη δέσμευση για εμπειρική θεμελίωση ενσωματώνεται η οδηγία ότι οι φεμινίστριες πρέπει να ξεκινούν την έρευνα τους από τη ζωή των γυναικών και την εμπειρία εκείνων που περιθωριοποιούνται από τις συμβατικές έμφυλες δομές, επιδιώκοντας την αυτοκατανόηση ως κρίσιμο πόρο σε όλα τα στάδια της έρευνας (Wylie 1992). Η δέσμευση για λογοδοσία υποστηρίζει ότι η ερευνητική πρακτική πρέπει να αποτελεί χώρο για την εδραίωση φεμινιστικών κοινωνικών και πολιτικών αξιών με χειραφετητικό περιεχόμενο, αξιώνοντας οι συνεργατικές πρακτικές να επιτυγχάνουν τη διάχυση ή αποκέντρωση της εξουσίας, όπως μπορούν να την εγγυηθούν οι συμπεριληπτικοί τρόποι της κριτικής εμπλοκής σε επιστημονικές κοινότητες.

Οι δεσμεύσεις αυτές εκβάλλουν στην αναγκαιότητα της αναστοχαστικότητας ως κεντρικής αρετής της φεμινιστικής μεθοδολογίας. Η δύναμη της φεμινιστικής κριτικής έγκειται στην αποκάλυψη των λανθανόντων έμφυλων παραδοχών, η οποία συνιστά προϊόν μιας κρίσιμης πλαισιοθέτησης της έρευνας. Μέσω της προαπαίτησης για ισχυρή αντικειμενικότητα, επιδιώκεται το υποκείμενο της γνώσης να ίσταται στο ίδιο κριτικό επίπεδο με το αντικείμενο της γνώσης και, με βάση τη διαρκή αυτοδιόρθωση της μεθοδολογίας, να ορθώνονται οι αναγκαίες αντιστάσεις στις απόπειρες απόκρυψης των έμφυλων καθορισμών.

Η πρόκληση που επιδιώκεται, από πρακτική και μεθοδολογική άποψη, είναι να δειχθεί ότι οι ανεξάλειπτες πλαισιακές αξίες μπορούν να αποτελέσουν το εσωτερικευμένο αντικείμενο αλλά και το πεδίο αναμέτρησης της επιστήμης με τις επιστημολογικές προϋποθέσεις της.

Θόδωρος Αραμπατζής

Καθηγητής

Τμήμα Ιστορίας και Φιλοσοφίας της Επιστήμης

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Λόγος Περί Φεμινιστικής Μεθόδου

Η επιστήμη είναι μια ανθρώπινη δραστηριότητα που λαμβάνει χώρα σε συγκεκριμένες οικονομικές, κοινωνικές, και πολιτισμικές συνθήκες. Είναι εύλογο, επομένως, να υποθέσουμε ότι κοινωνικές και πολιτισμικές αξίες αποτυπώνονται στη γνώση που παράγεται από αυτή τη δραστηριότητα. Ορισμένες από αυτές τις αξίες σχετίζονται με το λεγόμενο κοινωνικό φύλο (gender), δηλαδή τα χαρακτηριστικά που αποδίδονται στους άνδρες και στις γυναίκες σε συγκεκριμένες κοινωνίες.

Είναι γεγονός ότι στις επιστήμες, κατά το μεγαλύτερο μέρος της ιστορίας τους, δεν είχαν θέση οι γυναίκες. Για παράδειγμα, έως τα τέλη του 19^{ου} αιώνα, τόσο στην Ευρώπη όσο και στις ΗΠΑ, οι γυναίκες δεν είχαν πρόσβαση στην πανεπιστημιακή εκπαίδευση. Μόνο κατά τη διάρκεια του 20ού αιώνα δόθηκε, σταδιακά και διστακτικά, η δυνατότητα στις γυναίκες να φοιτήσουν στο Πανεπιστήμιο. Αυτή η αρνητική πτυχή της ιστορίας της εκπαίδευσης αποτέλεσε ένα σημαντικό στοιχείο της φεμινιστικής κριτικής στις επιστήμες, που όμως επεκτάθηκε και σε πολλούς άλλους τομείς, όπως η μεθοδολογία, οι προτεραιότητες και το περιεχόμενο της επιστημονικής έρευνας. Φεμινίστριες ιστορικοί και φιλόσοφοι της επιστήμης, όπως η Carolyn Merchant και η Evelyn Fox Keller, επεσήμαναν τη σεξιστική ρητορική που συνόδευε την ανάδυση της νέας πειραματικής μεθοδολογίας κατά τον 17^ο αιώνα. Σε εμβληματικά κείμενα φυσικών φιλοσόφων του 17^{ου} αιώνα, όπως του Francis Bacon, παρουσιάζεται ως ενδεδωγμένη μέθοδος για την απόκτηση γνώσης η βίαιη απόσπαση των μυστικών της φύσης/γυναίκας από τον ερευνητή/άνδρα.

Επίσης, πολλές μελέτες που αφορούν πιο πρόσφατες περιόδους έχουν δείξει ότι οι ανισότητες ανάμεσα στα δύο φύλα και οι προκαταλήψεις σχετικά με τις γυναίκες έχουν επηρεάσει διάφορες επιστήμες, από την ιατρική και τη βιολογία έως την κοινωνιολογία. Αυτή η αρνητική επιρροή επικεντρώνεται σε τρεις άξονες: 1) τον καθορισμό των ερευνητικών προτεραιοτήτων και κατευθύνσεων, 2) την επιλογή του αντικειμένου μελέτης, και 3) τη γενικότερη οπτική υπό την οποία διατυπώνονται υποθέσεις και θεωρίες.

Ένα παράδειγμα σχετικά με τον πρώτο από τους παραπάνω άξονες είναι η περιορισμένη χρηματοδότηση, έως τη δεκαετία του 1980, των ερευνών για τον καρκίνο του μαστού, σε σχέση με τη χρηματοδότηση άλλων τύπων καρκίνου. Όσον αφορά τον δεύτερο άξονα, ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι ότι οι ιατρικές έρευνες για την καρδιοπάθεια, έως τη δεκαετία του 1990, είχαν ως

κύριο αντικείμενο μελέτης τους άνδρες, εξαιτίας της λανθασμένης αντίληψης ότι πρόκειται για ανδρική ασθένεια. Αποτέλεσμα αυτής της προκατάληψης ήταν ότι τα φάρμακα που δημιουργήθηκαν για τους καρδιοπαθείς ήταν αποτελεσματικά μόνο όταν χρησιμοποιούνταν από άνδρες, ενώ είχαν βλαπτικές επιπτώσεις όταν χρησιμοποιούνταν από γυναίκες. Τέλος, όσον αφορά τον τρίτο άξονα, ένα παράδειγμα που δείχνει ότι σεξιστικά στερεότυπα είναι δυνατόν να επηρεάσουν την οπτική των επιστημόνων είναι η αναπαραγωγή προκαταλήψεων για τα δύο φύλα (ο «ενεργητικός» άνδρας και η «παθητική» γυναίκα) σε βιολογικές θεωρίες για τη διαδικασία της αναπαραγωγής (ενεργητικό σπερματοζώριο / παθητικό ωάριο).

Συνεπώς, η φεμινιστική προσέγγιση, κατ' αρχάς σε τομείς της επιστήμης που σχετίζονται έμμεσα ή άμεσα με το κοινωνικό φύλο, μπορεί να φέρει στην επιφάνεια προκαταλήψεις και στερεότυπα που υπονομεύουν την αξιοπιστία της επιστημονικής έρευνας και της γνώσης που παράγεται μέσω αυτής. Υπό αυτή την έννοια, «είναι θεμιτό [και, θα πρόσθετα, συχνά αναγκαίο] να χρησιμοποιούμε μία φεμινιστική μεθοδολογία στις επιστήμες».

Ωστόσο, υπάρχει και μια πιο ισχυρή εκδοχή της φεμινιστικής μεθοδολογίας στις επιστήμες για την οποία έχω ορισμένες επιφυλάξεις. Η μελέτη του έργου της γενετίστριας-βιολόγου Barbara McClintock από την Evelyn Fox Keller αποκάλυψε ότι η McClintock είχε μια «ενσυναίσθηση για τον οργανισμό» και αντιλαμβανόταν τη φύση «ως έναν ενεργό σύντροφο σε μια αμοιβαία σχέση με τον εξίσου ενεργό παρατηρητή» (Keller 2008, 252). Με έναυσμα τη μελέτη της Keller, έχει υποστηριχθεί ότι η διερεύνηση της φύσης δεν πρέπει να είναι έντονα παρεμβατική (και, με αυτή την έννοια, «ανδρική»), αλλά να βασίζεται στην ενσυναίσθηση για το αντικείμενο μελέτης και τη συνεργασία με τη φύση. Η ενσυναίσθηση, όμως, δεν είναι αποκλειστικά «γυναικεία» ιδιότητα. Στον βαθμό που αποτελεί συνηθέστερο χαρακτηριστικό της «γυναικείας» οπτικής, αυτό μπορεί να είναι προϊόν των συγκεκριμένων πολιτισμικών προτύπων και στερεοτύπων που διαμορφώνουν τα δύο φύλα. Επίσης, για να δανειστώ τα λόγια της ίδιας της Keller, παρόλο που «το όραμα [vision] της McClintock για την επιστήμη ήταν αναμφίβολα παραγωγικό για αυτήν ... πρέπει να παραδεχθούμε ότι η επιτυχία της ωχριά μπροστά σε αυτήν της επικρατούσας (μοριακής) βιολογίας» (Keller 2008, 252).

Αναφορές

Evelyn Fox Keller, "Gender and Science: An Update," στο Mary Wyer et al (eds.), *Women, Science, and Technology: A Reader in Feminist Science Studies*, 2nd ed. (Routledge, 2008).